

Zoja Skušek

OČETJE: PRAVICA DO NOSEČNOSTI

PSIHOSOMATSKA KUVADA

Moški ne more nositi otroka v trebuhu; ali nima potem pravice, da ga nosi - kot Zeus Ateno - vsaj v glavi?

Slovenščina, kar zadeva očetovstvo, boluje za mutizmom, nekatere stvari kratko malo prikriva, hkrati pa ji tudi manjka domišljije.¹ Ena redkih aktivnih vlog, ki jo naša kultura pripisuje očetu, je oploditveni akt (rečemo: "naredil ji je otroka"), temu pa sledi nekajmesečno, če ne nekajletno zatišje, bolje odsotnost. Od babice naprej, ki pomaga spraviti novorojenčka na svet, se otroka lotijo ženske: mati, stara mati, vzgojiteljica v vrtcu, zdravnica-pediatrinja, učiteljica. V tem ideološkem sistemu je oče v velikanskem oklepaju, ki traja od oploditve do otrokovega vstopa v šolo in še dlje - popolnoma zanemarljiva kvantiteta. Ali je kaj čudnega, če zahodni moški na to odgovori bodisi defenzivno z *macho* vedenjem, bodisi tako, da "regredira" v kakšno od oblik kuvade?

Zahodne, "moderne" družbe imajo vnaprejšnjo, stereotipno idejo o očetovstvu. V množici avtorjev, ki se ponujajo, navedimo - ne brez razloga - Freuda. V *Podganarju* pravi: "Astronom približno enako zagotovo ve, ali je luna naseljena, kot to, kdo je njegov oče." To je sloviti *pater semper incertus est*. Ta strah je čutiti že pri Platonu, ki je v peti knjigi *Republike* nekako institucionaliziral negotovost očetovstva, tako da v njegovi idealni državi

"orok ne bo poznal svojega očeta, ne oče svojega otroka". - Dogma na Zahodu je: mati je trdna točka, o očetu pa je zmerom dvom. Zato je potrebna cela defenzivna strategija, zakonska in družbena, ki z vsemi družinskimi in institucionalnimi posledicami vzpostavi in potrdi očetovstvo nekega *določenega* moškega: otrok ima navadno očetov priimek, oče mora otroka priznati (če gre za par, ki ni poročen), sem sodijo razne pravne obveznosti glede vzdrževanja otrok, procedure ugotavljanja očetovstva, zakoni, ki urejajo dediščino, itn.

Vse tako kaže, kot da oče, četudi je fiziološko opremljen s spolnimi organi, vendarle živi svoje očetovstvo *zgolj na simbolni ravni*, mati pa, zato ker ima jajčnike in maternico, živi *fiziološko* materinstvo.

Sodobni priročniki o negi in vzgoji dojenčkov z redkimi izjemami² kažejo precej stereotipno shemo: pretirana navzočnost matere in odsotnost očeta, ali na eni strani mati in otrok, na drugi oče. Bližnji pogled v te priročnike pokaže, da obravnavajo te stereotipe v vseh fazah pričakovanja otroka. Oče je v času nosečnosti nezainteresiran, poglobi se v svoje delo, siten je, seksualno frustriran, ker so mu kratene t. i. zakonske pravice in dolžnosti, v domišljiji se ne posveča otroku, pričakuje seveda sina itn. itn. Poseben poudarek je na rojstvu. Ob rojstvu je ali odsoten (ali pa je pritisk nanj, da

Članek je del daljše študije, ki jo delno financira CEU, Research Support Scheme, Praga.

¹ Več o jezikovnih težavah slovenščine, kar zadeva očetovstvo, gl. v: Zoja Skušek (1993), *Materna ljubezen, očetna hiša. Časopis za kritiko znanosti XXI*: 162-163.

² Zanimivo bi bilo spremljati proces preobrazbe očetove vloge prav v priročnikih o negi dojenčkov; taki priročniki (prvi so priročniki za babice) obstajajo v slovenskem jeziku - in so torej namenjeni najširšemu bralstvu - že od konca 18. stoletja naprej. Gl. npr.: Anton Makovitz (1788), *Podvuzhenje sa Babize*, Ljubljana; Janes Matoshek (1818), *Babishvo ali Porodnizharski Vuk za Babize*, Ljubljana; Bernard Pachner od Eggenstorfa (1848), *Bukve sa uzhenje porodnizharsva*, Ljubljana; dr. Alojzij Valenta (1860), *Porodaslojve za babice*, Ljubljana; Janez Volčič (1874), *Domači zdravnik*, Celovec; Alojzij Pader (1880), *Zakon in žena*, Novo mesto; dr. Kočevar (1882), *Slovenska mati*, Ljubljana; in potem številni drugi.

mora biti navzoč, hudo močan, tako da spet nima dosti besede pri tem), po otrokovem prihodu iz porodnišnice domov je nesrečen, okoren in zato ga je treba seveda ločiti od dojenčka. Te stereotipe nič kaj duhovito goji tudi filmska industrija (pocukrani *Trije možje in zibka* in nadaljevanka, kjer oče ostane vdovec s tremi hčerami in ima zato dva prijatelja, da mu pomagata - vsi skupaj pa stanujejo v eni najbolj prestižnih in najdražjih hiš v San Franciscu). Dojenčki se očetom gnusijo, očetje so okorni, nespretni, nimajo tistega slovitega materinskega potrpljenja, in predvsem nimajo tistega materinskega čuta, ki ga naša kultura tako neizprosno pripisuje samo ženskam. Moški so sami otroci in zato si otrok pravzaprav ne želijo, sploh pa ne tako kot ženske.

Očetovstvo je tabu, tako kot je bila tabu še pred kratkim spolnost ali kot je tabu še zmerom smrt. Pregled bibliografije na temo očetovstva kaže, da očetovstvo v modernih družbah sodi k patologiji ali k simbolnim zadevam (pravo). Pri očetovstvu gre za zanikanje, za zanikanje pravice cele družbe, ki potem vpliva na vedenje potencialnih ali realnih očetov. Avtorji, ki se ukvarjajo s psihosomatskimi reakcijami, povezanimi s stanjem prihodnjega očetovstva - razne oblike kuvade - poročajo o tem, da prihodnji očetje teh pojavov sploh ne povezujejo z očetovstvom, kot da ta tip fantazmatike v naši kulturi sploh nima državljske pravice. Angleški psihiater W. H. Trethowan,¹ ki se ukvarja s sodobno kuvado, ugotavlja, da je prav to, da prihodnji očetje zanikajo povezavo med simptomi anksioznosti in motivom teh simptomov, da je očitno ključ za razumevanje problema prav to zanikanje temeljnega vzroka za anksioznost.

Danes je kulturno sprejeto, da je nosečnicam zjutraj slabo, in celo medicinska ideologija je te simptome sprejela med t. i. normalne znake nosečnosti (antropologi poročajo o družbah, kjer ženske ne poznajo jutranje slabosti). Ali bodo znamenja moške kuvade čez 20, 30 let sprejeta kot normalno stanje prihodnjih

očetov?

In vendar so kulture - tudi naša bi bila lahko med njimi -, ki privilegirajo druge stvari in poudarjajo druge momente, ki zadevajo očete. Če poznamo te druge modele vedenja, vidimo, koliko ideje, ki smo jih sprejeli, zamagljujejo neko resničnejšo ali, če hočete, "pravičnejšo" podobo naše stvarnosti.

Še nekaj besed o kuvadi: tradicionalne družbe in antropologi poznajo ritualno kuvado, psihiatri ali psihologi zahodne civilizacije pa govorijo o psihosomatski kuvadi: o psihosomatskih fenomenih, povezanih z očetovstvom, značilnih za moške v zahodnih industrijskih družbah.²

Angleška avtorja Trethowan in Conlon³ sta delala raziskavo, podobno tisti, o kateri poroča G. Delaisi de Perseval, vendar je zajela veliko večjo vzorec moških: imela sta 327 soprogov, katerih žene so bile noseče, in primerjalno skupino 221 moških, katerih žene niso bile noseče. Rezultati so bili podobni: število bodočih očetov, ki so kazali simptome, je signifikantno višje kot v kontrolni skupini. Te simptomi so se skoncentrirali v 3 obdobja: tretji mesec nosečnosti, deveti mesec nosečnosti in porod. Za kakšne simptome gre (po vrstnem redu pogostosti): izguba apetita, zobobol, slabost in bruhanje, bolečine v križu. Ugotovili so, da 11% bodočih očetov kaže simptome kuvade. Še ena študija, ki se je ukvarjala s tem in je zajela samo očete, ki so pričakovali prvega otroka, je ugotovila, da 50% moških, ki bodo prvič očetje, kaže simptome kuvade.

Izsledke številnih študij, ki se zlasti v Angliji in Ameriki ukvarjajo s simptomi kuvade (pri raziskavah gre navadno za zelo velike in pomembne vzorce), lahko povzamemo takole: 1. Kuvada v naši družbi obstaja. Gre za "normalno" simptomatiko. 2. Študije kažejo, da je bolj pogosta in bolj intenzivna pri očetih, ki pričakujejo prvega otroka. 3. Četudi je pogosta, jo zanikajo tako očetje kot družba v celoti. Ali je realno misliti, da bodo ti simptomi -

¹ Referenco gl. *infra*.

² O tej problematiki gl. delo Geneviève Delaisi de Parseval (1981), *La part de pere*. Pariz: Seuil. Avtorica navaja raziskavo Psihopatološki vidiki očetovstva, ki so jo delali 1965. v Franciji in je zajela vzorec 50 t. i. normalnih moških, katerih žene so bile noseče; 22 med njimi jih je obiskovalo pripravljalne tečaje za porod in nego dojenčka, 28 pa ne. Ugotovili so, da so somatske simptome kazali moški, ki niso sodelovali pri pripravah na porod.

³ W. N. Trethowan in M. F. Conlon (1965), "The couvade syndrome". *British Journal of Psychiatry* III: 57-66.

tako kot slabost in bruhanje nosečnic - kmalu postali medicinsko in družbeni priznani simptomi nosečih moških, moških, ki pričakujejo otroka? Dotlej pa bo treba v slovenščini še iznajti besedo za to moško stanje.

Poleg teh, t. i. normalnih psihosomatskih reakcij na pričakovanje otroka pa psihiatrija govori tudi o "psihozah" očetovstva.

V Ameriki je psihiatrija že v tridesetih letih opozorila na nekaj, kar so imenovali popodne psihoze očetov. Uvrstili so jih med paranoidne manifestacije. Odtlej so se vrstile raziskave, ki so ugotavljale, da je resnih psihotičnih reakcij očetov na stanje pričakovanja otroka veliko več, kot smo pripravljeni misliti in verjeti. Večino psihotičnih reakcij očetov je psihiatrija uvrstila v register delirantnih paranoidnih stanj. Pomembno število med temi pacienti so očetje, ki pričakujejo prvega otroka.

Psihiatrija potemtakem ugotavlja, da se očetovstvo živi v telesnih težavah (bruhanje, glavobol itn.), v delirantnih konstrukcijah (paranoja), in v "posebnem vedenju", ki sega od banalnega do čisto nesmiselnega. Američani temu pravijo *acting* bodočih očetov. Vse kaže, da obstajajo štirje polji, okoli katerih se kristalizirajo očetovska udejstvovanja, *actings*. Najprej trije, ki jih Američani imenujejo trije F - *fight, flight, fear*, bojevitost, beg, strah.

V register *fight* uvrščajo tudi zelo pogoste avtomobilske nesreče, ki jim sledijo pretepi z voznikom drugega avtomobila, pretirano fizično aktivnost v času nosečnosti in po porodu, alkoholizem, prepire in agresivno vedenje med porodom do bolnišničnega osebja, grobost do družine, lastne ali ženine.

Drugi tip očetovskega udejstvovanja sodi k *flight*, begu. Sem so uvrstili očete, ki se vržejo v delo, ki imajo nenadoma veliko službenih, pa

tudi zasebnih potovanj. Menjujejo službe, se vračajo na univerzo, preselijo se ali celo izginejo. Veliko avtorjev opozarja na to, da številni moški med ženino nosečnostjo za različno dolgo zapustijo družino. Ni tako majhno število moških, ki med ženino nosečnostjo odidejo za zmerom, raziskovalci pa tudi opozarjajo na veliko število ločitev v prvih 6 mesecih po porodu. Veliko očetov "beži" v bolezen in so v času poroda ali po njem hospitalizirani, poročajo pa tudi o zvišanem odstotku samomorov in poskusov samomora.

V tretji register uvrščajo *fears*, strahove, vendar jih imajo za t. i. normalne nevrotične reakcije.

Zadnji, a ne nepomemben register je *spolna aktivnost*. Avtorji opozarjajo na statistično pogostost tega, čemur pravijo "deviantno spolno vedenje" pri bodočih očetih. Omenjajo: ekshibicionizem, pedofilijo, posilstvo, incest, homoseksualizem, transvestizem, obscena pisma in telefonske klice, javno masturbiranje. Število moških, ki se prvič udeležujejo na ta način, je statistično pomembno višje v skupini nosečih moških. Avtorji tudi navajajo, da se ta tip udejstvovanja kaže v zadnjih 4 mesecih nosečnosti.¹

Področje, ki ga naša kultura tako ekskluzivno pripisuje in predpisuje ženskam, ko dela enačaj med starševstvom in materinstvom, potemtakem ni enoznačno. Obstajajo kulture, ki jim vse preveč radi rečemo "primitivne" ali "tradicionalne", ki na zelo različne načine ritualno regulirajo očetovski del pričakovanja otroka, in celo naša kultura, ki je ta del potlačila, pozna simptome, skoz katere se tako ali drugače - tudi na "patološki" način - kaže očetov delež.

¹ Na drugi strani pa so tudi raziskave, ki poročajo o tem, da je pomemben odstotek moških, ki med ženino nosečnostjo, še zlasti pa potem, ko se začne otrok v trebuhu premikati, prenehajo vsako spolno aktivnost. Tematika abstinence ima v zgodovini seksualnosti že dolg staž. Pri tem je imela nemajhno vlogo Cerkev; z razmahom naravoslovnih znanosti, zlasti fiziologije in potem medicine, je Cerkev počasi zgubljala primat v teh zadevah.

O občevanju ali neobčevanju med nosečnostjo obstaja tudi bogat antropološki material. Obstajajo kulture, kjer je občevanje med nosečnostjo popolnoma prepovedano, ker menijo, da škoduje otroku, in druge, kjer mora ženska občeovati čim večkrat in s čim večjim številom moških, ker verjamejo, da je sperma otrokova hrana: otrok bo večji in krepkejši, če bo dobil več hrane.